

MARIOLOGIA EUROPEJSKA W ROKU 2000

SPOSTRZEŻENIA PO XX MIĘDZYNARODOWYM KONGRESIE MARIOLOGICZNO-MARYJNYM

Mariologia należy do tych obszarów teologii, które mają najbardziej rozwinięte struktury informacji i wymiany doświadczeń naukowych. Służą temu między innymi kongresy mariologiczne (obok mariologicznych ośrodków badawczych, czasopism, bibliografii itd.) z udziałem przedstawicieli mariologicznych towarzystw. Każdorazowe spotkania są okazją do wymiany najnowszych rezultatów badań. Wypowiedzi z tego typu sesji teologicznych można uznać za reprezentatywne dla charakterystyki mariologii.

Historia międzynarodowych kongresów mariologicznych zaczęła się w Europie w 1950 roku¹. W 1900 roku odbył się I Międzynarodowy Kongres Maryjny². Jak dotychczas, poza jednym wypadkiem (1965 – San Domingo), wszystkie sesje (łącznie 32) miały również miejsce w Europie. Tutaj odbył się ostatni kongres i na tym kontynencie zaplanowano następny (2004 – Francja). Co można by powiedzieć o mariologii Europy na podstawie kongresu, który odbył się w dniach 15-24 września 2000 roku w Rzymie?

Pytanie jest zasadne przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, XX Międzynarodowy Kongres Mariologiczno-Maryjny wszedł w nowy etap prac. Po drugie, powstały pozaeuropejskie (tzn. afrykańskie i azjatyckie) towarzystwa i ośrodki mariologiczne, których specyfikę można szczególnie dostrzec na sesjach międzynarodowych.

Ostatni kongres, który odbył się w Rzymie, podjął temat: „Misterium Trójcy a Maryja”. Organizatorzy merytorycznie nawiązali do tematyki Roku Jubileuszowego

¹ Oficjalnym organizatorem sesji jest istniejąca od 1946 roku Papieska Międzynarodowa Akademia Maryjna (Pontificia Accademia Mariana Internazionale – PAMI). Pierwszym przewodniczącym Akademii i realizatorem kongresów był Carlo Balić OFM (+1977). Od 1950 roku połączono organizację w tym samym czasie (co cztery lata) kongresów mariologicznych i kongresów maryjnych. W sumie odbyło się 12 międzynarodowych kongresów mariologicznych i 19 międzynarodowych kongresów maryjnych.

² Lyon - 1900; Fryburg - 1902; Rzym - 1904; Einsiedeln - 1906; Salzburg - 1908; Saragossa - 1910; Trewir - 1912. Ósmy z kolei kongres maryjny odbył się wraz z kongresem mariologicznym w 1950 roku.

wego. Potraktowano tę sesję jako pierwszą w nowej edycji kongresów. Na zakończenie nie ogłoszono jednak planu pracy na kolejne spotkanie, a nawet spotkania. Nikt też nie pytał o propozycje. Ostatnie pół wieku badań i studiów było poświęconych w zasadzie mariologii i pobożności maryjnej na przestrzeni dwudziestu wieków chrześcijaństwa³

1. METODOLOGIA BADAŃ

a) założenia generalne

Obrany temat Kongresu: „Misterium Trójcy a Maryja” był analizowany na sesjach plenarnych przed południem i w 11 grupach językowych po południu. W pierwszym wypadku zaplanowano 18 wystąpień. Dwaj prelegenci nie przyjechali (Genadios Limouris – metropolita patriarchatu w Konstantynopolu i Gottfried Hammann – luteranin z Neuchatel). W takiej sytuacji organizatorzy zaproponowali wykład ks. prof. L. Balterowi (jako jedynemu Polakowi). Podczas sesji popołudniowych wygłoszono 165 referatów. Łącznie w jednym i drugim wypadku ok. 70% przedmówców stanowili przedstawiciele europejskich towarzystw mariologicznych (w tym 40% stanowili Włosi i Hiszpanie). Na sesjach plenarnych w punkcie wyjścia omówiono współczesne, kulturowe i konfesyjne, uwarunkowania trynitologii i mariologii⁴. Kolejne wykłady zreferowały temat ogólny Kongresu w zależności od typu źródeł teologicznych: Biblii, liturgii, świadectw patrystycznych, średniowiecznych, siedemnastowiecznych i ikonograficznych⁵. Tak uło-

³ Rzym - 1950 (*Alma Socia Christi*); Rzym - 1954 (*Virgo Immaculata*); Lourdes - 1958 (*Maria et Ecclesia*); San Domingo - 1965 (*Maria in Sacra Scriptura*); Lizbona - 1967 (*De primordiis cultus mariani*); Zagrzeb - 1971 (*De cultu mariano saeculis VI-XI*); Rzym - 1975 (*De cultu mariano saeculis XII-XV*); Saragossa - 1979 (*De cultu mariano saeculis XVI*); Malta - 1983 (*De cultu mariano saeculis XVII-XVIII*); Kevelaer - 1987 (*De cultu mariano saeculis XIX-XX*); Huelva - 1992; Częstochowa - 1996 (*Maria, Mater Domini in mysterio salutis, quod ab Orientis et Occidentis Ecclesiis in Spiritu Sancto hodie celebratur*).

⁴ J. Roten, *Contemporary Culture, the Trinity and Mary*; P. Coda, *Il mistero della Trinita e Maria nella Chiesa cattolica alle soglie del terzo millennio*.

⁵ A. Loades, *Position of the Anglican Church regarding the Trinity and Mary*; A. Serra, *La Trinité e Maria. Alle origini di un rapporto*; M. Navarro, *En el círculo salvífico del amor trinitario: el hecho evangélico de Maria de la Anunciación a Pentecostés*; D. Munioz Leon, *Itinerario espiritual de Maria: Del „Dios de los Padres” a „Dios Padre”*; E. Pose, *La contribución de los Padres prenicenos en la enucleación del misterio trinitario y las referencias marianas*; L. Gambero, *La Trinité e Maria in Occidente da Ilario di Poitiers ad Agostino*; M. Lamy, *Marie en relation avec les personnes de la Trinité dans la pensée médiévale: figures de la parenté et de l’alliance*; E. Llamas Martinez, *Maria y el*

zony plan pracy miał ukazać zagadnienie w kontekście biblijnym, liturgicznym, dogmatycznym, duchowym i artystycznym.

Natomiast grupy językowe miały omówić temat w zależności od specyfiki własnej kultury mariologicznej. Nie było jednak przedstawicieli Europy Wschodniej, a Europa Środkowa była reprezentowana tylko przez Chorwatów, Polaków, Słowenia i Słowację. Wprawdzie brak przedstawicieli nie musiał wpływać na zakres opracowań, to jednak organizatorzy nie wykazali potrzeby obejmowania reprezentatywnych źródeł całej Europy. Tę wrażliwość okazało jedynie towarzystwo mariologiczne chorwackie (zaprosiło do współpracy Słowenia) i polskie (zaprosiło do współpracy Słowację).

Przy tak wielkiej liczbie zaplanowanych wystąpień nikt nie był w stanie ogarnąć całości. Zaproponowano zatem dwa rozwiązania tego problemu. Na zakończenie kongresu ks. prof. A. Valentini odczytał streszczenia każdej grupy językowej oraz zorganizowano tzw. okrągły stół. Odpowiedzialność prowadzenia tej sesji powierzono ks. prof. R. Laurentinowi. Do panelu z głosem wprowadzenia zaproszono przedstawicieli pięciu kontynentów.

Zaplanowano także obrady specjalnej komisji ekumenicznej, która – jak to już miało miejsce na poprzednich kongresach – miała opracować stosowną deklarację odnoszącą się do spraw mariologicznych i ekumenicznych. Z uwagi na brak obecności niekatolików nie doszło do jej obrad.

Interesującym rozwiązaniem było połączenie sesji naukowych z codzienną liturgią i modlitwą na placu św. Piotra, a także z inicjatywami kulturalnymi. Na uwagę zasługuje organizacja koncertu (z udziałem 500 artystów) w drugi dzień kongresu: „Maria Mater Mundi. Błogosławić mnie będą wszystkie pokolenia” w auli Pawła VI (w lekturę tekstów Koranu i Biblii wpleciono utwory muzyczne, chórowe, zarówno ludowe jak i wybitnych mistrzów; byli reprezentanci z różnych stron świata). Takie rozwiązania organizacyjne świadczą też o pewnym „ustawieniu” teologii i pobożności (kultury); wskazują na ich wzajemny związek.

Patrząc na założenia ogólne Kongresu, można powiedzieć, że postanowiono ująć temat bardzo szeroko i pokazać mariologię (i maryjność) w szerokim kontekście.

misterio de la Trinidad en la mariologia del siglo XVII; J. Lopez Martin, *La celebración del misterio cristiano en comunión con María en la liturgia romana*; M. Muzj, *La Trinitá e Maria nella tradizione iconografica*; C. Charalampidis, *Il Dio materno espresso nell'icona della Theotokos*; A. Amato, *La „Pietà” e la problematica del dolore di Dio*; A. Ziegenaus, *Trinitárische Bezüge des Mariengeheimnisses*; S. De Fiores, *Spiritualitá trinitaria in comunione con Maria*.

b) rozwiązania szczegółowe:

Obrady naukowe odbywały się w sanktuarium Maryi Matki Bożej Miłości (*Madonna del Divino Amore*), które znajduje się w odległości ok. 12 km od Rzymu; rozpoczęcie i podsumowanie Kongresu miało miejsce w bazylice Santa Maria Maggiore (z udziałem legata papieskiego – kard. J. Medina Esteveza); na zakończenie Kongresu była uroczysta Msza święta pod przewodnictwem Jana Pawła II na Placu św. Piotra; na co dzień organizowano poranną liturgię w rzymskim sanktuarium z pomocą kolejnych sekcji językowych; odbyło się nabożeństwo ekumeniczne w kościele anglikańskim w Rzymie; codziennie wyznaczone grupy językowe włączały się w modlitwę jubileuszową na Placu św. Piotra⁶; wieczorem w sali obrad plenarnych odbywały się koncerty; zainteresowani mogli nabyć nowości mariologiczne „Marianum” oraz mniejszych wydawnictw hiszpańskich i włoskich; dla Polaków wyodrębniono sekcję językową, ks. prof. L. Balter przedstawił wykład na plenum (*Trójca Święta a Maryja w świetle „Dzienniczka” św. Faustyny Kowalskiej*), a ks. dr T. Siudy przewodniczył jednej z sesji plenarnych.

2. WYBÓR ZAGADNIEŃ W GRUPACH JĘZYKOWYCH

a) Sekcja włoska

Włoscy mariologowie zabierali głos podczas sesji popołudniowych a także 6 razy na sesjach plenarnych⁷. Ośrodkiem najbardziej reprezentowanym był Papieski Fakultet Teologiczny – „Marianum”. Nie było zaś B. Forte, znanego teologa i wykładowcy mariologii symboliczno-narracyjnej. Włoscy specjaliści byli zainteresowani przede wszystkim zagadnieniami metodologicznymi (np. P. Coda, A. Serra) i próbami syntezy (np. S. De Fiores). Cechowało ich uwrażliwienie biblijne, patrystyczne i interdyscyplinarne. Analizowali także obecność kongresowego tematu w kulturze włoskiej, w pobożności ludowej śródziemnomorskiej oraz w tekstach biblijnych, patrystycznych, w katechizmach kościoła włoskiego, w liturgii ambro-

⁶ Polskiej grupie przewodniczył ks. abp S. Nowak z Częstochowy. Por. E. Angelucci, *Testimoni di Cricto oltre le soglie del millennio*, „L'Osservatore Romano” (edycja włoska) 22.10.2000, 7.

⁷ P. Coda, *Il mistero della Trinità e Maria nella Chiesa cattolica alle soglie del terzo millennio*; A. Serra, *La Trinité e Maria. Alle orogini di un rapporto*; L. Gambero, *La Trinità e Maria in Occidente da Ilario di Poitiers ad Agostino*; A. Amato, *La «Pietà» e la problematica del dolore di Dio*; S. De Fiores, *Spiritualità trinitaria in comunione con Maria*.

zjańskiej, w literaturze VI, IX i XIX w., w komedii Dante Alighieri, w sztuce włoskiej, w pismach św. A. Liguoriego i A. Rosminiego.⁸

b) Sekcja hiszpańska

Po sekcji włoskiej była to najliczniejsza grupa mariologów. Pięciu naukowców przedstawiło referaty podczas sesji plenarnych⁹. Zasadniczo były reprezentowane dwa środowiska akademickie: Salamanka i Madryt. Pozwoliło to dostarczyć małe znaczenie na polu mariologicznym kłaretynów, czyli kwartalnika „Ephemerides Mariologicae”. Nawet redaktor naczelny nie był obecny na Kongresie. Nie był także obecny X. Pikaza, specjalista z trynitologii i mariologii pneumatologicznej oraz trynitologicznej. Spośród zagadnień szczegółowych podjęto następujące kwestie: granice i rezultaty mariologii trynitologicznej, synteza mariologii trynitologicznej, Maryja jako obraz Boga, Maryja jako pamięć trynitarna Kościoła, Trójca Święta a działalność misyjna, mariologia trynitologiczna w badaniach Hiszpańskiego Towarzystwa Mariologicznego oraz Trójca Święta a Maryja w liturgii

⁸ E. Ronchi, *La cultura italiana di fronte al. Mistero della Trinità e Maria di Nazaret*; M. Pretto, *La Trinità e Maria nella pietà popolare nel Meridione d'Italia*; C. Bissoli, *La Trinità e Maria nei catechismi della Chiesa italiana*; E. Manicardi, *La Trinità e Maria nel Vangelo di Matteo*; E. Covolo, *Lo sviluppo del dogma cristologico-trinitario e mariologico da Nicea a Calcedonia*; A. Triacca, *L'opera della Trinità in Maria secondo la liturgia ambrosiana*; F. Castelli, *La Trinità e la beata Vergine nella letteratura italiana del Novecento*; G. Bortone, *Il sommo mistero trinitario e Maria nella „Commedia” di Dante Alighieri*; P. Iacobone, *La raffigurazione di Maria in Rapporto con la Trinità nell'arte italiana*; V. Romano, *La Trinità e Maria nel cammino spirituale secondo santa Caterina da Siena*; M. Sotgiu, *La Trinità e Maria in alcuni autori dell'Umanesimo e del Rinascimento*; V. Schiefer, *La Trinità e Maria in alcune scrittrici del Seicento italiano*; G. Velocci, *La Trinità e Maria ne „Le glorie di Maria” di sant'Alfonso di Liguori nel contesto del Settecento italiano*; U. Muratore, *La Trinità e Maria in Antonio Rosmini*; S. Perrella, *La Trinità e Maria nella produzione teologica del Novecento italiano*; G. Colzani, *Teologia trinitaria e statuto epistemologico della mariologia*; M. Masciarelli, *Maria icona relazionale dell'amore della Trinità nella storia*; S. Gaspari, *La Trinità e Maria nella „Collectio missarum de beata Maria Virgine”*; L. Borriello, *Presenza di Maria nell'itinerario cristiano verso la Trinità*.

⁹ M. Navarro, *En el círculo salvífico del amor trinitario: el hecho evangélico de Maria de la Anunciación a Pentecostés*; D. Leon, *Itinerario espiritual de Maria: Del „Dios le los Padres” a „Dios Padre”*; E. Pose, *La contribución de los Padres prenicenos en la enucleación del misterio trinitario y las referencias marianas*; E. Martinez, *Maria y el misterio de la Trinidad en la mariologia del siglo XVII*; J. Martin, *La celebración del misterio cristiano en comunión con Maria en la liturgia romana*.

mozarabskiej, według egzegetów hiszpańskich, w mistyce Teresy z Avila, Jana z Avila i św. Tomasza z Villanouva, Franciszka Suareza, w tekstach XVII wieku, w pismach Matki z Agredy, Antonio Aldamy; bp Alvaro z Portillo.¹⁰

c) Sekcja portugalska

Grupa portugalska ujawniła najniższą dynamikę badawczo-dydaktyczną. Nie wykorzystano możliwości przedstawienia 15 referatów. Nie pojawili się też młodzi teologowie. Podjęto następujące kwestie: Trójca Święta a Maryja w biblijnej scenie Zwiastowania, w świadectwach kościoła starożytnego, w pismach Patamio z Lizbony, w sztuce, w liturgii XVI w., w pismach u L. Camoes, w pieśniach portugalskich, w mowach Antoniego Vieira, w przesłaniu i w modlitwach z Fatimy, w dokumentach „Grupy z Dombes” (Francja).¹¹

¹⁰ M. Cuéllar, *Alcance y límites de una mariología trinitaria*; G. Gironés, *Síntesis de mariología trinitaria*, A. Artola, *Las relaciones de Maria con la Trinidad*; J. Bifet, *Maria, memoria trinitaria de la Iglesia*; J. Bastero, *La Trinidad y Maria en los estudios de la Sociedad Mariológica Española (1)*; R. Casanovas, *La Trinidad y Maria en los estudios de la Sociedad Mariológica Española (2)*; L. Seco, *La Trinidad y Maria en la primera teología española*; J. Ferrer, *La dimensión trinitaria de la mariología hispana en la liturgia hispano-mozárabe*; L. Merino, *Textos marianos trinitarios de NT en los exegetas españoles*; I. Bengoechea, *La santísima Trinidad y la Virgen Maria en la experiencia mística de Santa Teresa de Jesús*; A. Prieto, *La Trinidad y Maria en San Juan de Avila*; A. Sierra, *La Trinidad y Maria en Santo Tomás de Villanueva*; C. Pozo, *La Trinidad y Maria en la obra de F. Suarez*; J. Davila, *Mariología trinitaria en los teólogos españoles del s. XVII*; G. Calvo, *Mariología trinitaria en la Ven. Madre Agreda*; F. Delclaux, *La Trinidad y Maria en la pintura española del siglo de oro*; J. Riestra, *Maria y Trinidad en M. Martinez y Saez*; M. Cuende, *La Trinidad y Maria en A. Aldama*; A. Aranda, *En todo y para todo. El pensamiento mariológico de A. del Portillo*, J. García, *Aspectos trinitarios en la mariología posconciliar española*.

¹¹ M. Carvalho, *Dinamismo trinitario em Maria*; A. Oliveira, *O Misterio de Trindade e Maria (Anunciaçao)*; I. Lamelas, *O misterio de Trindade e Maria em Potamio de Lisboa*; E. Nadal, *A Trindade e a Virgem Maria na arte portuguesa*; P. Rocha, *O Misterio de Trindade e Maria na liturgia de Evora do seculo XVI*; G. Morujao, *A Trindade e Maria em „Os Lusíadas” e na lirica de L. Camoes*; J. Duque, *O Misterio de Trindade e Maria no cancionero religioso portugues*; J. Pires, *O Misterio de Trindade e Maria nos sermoes do A. Vieira*; J. Carvalhao, *A simbologia da Mulher no Apocalipse e na mensagem de Fatima*; J. Faris, *A Trindade, a Eucaristia, e Maria nas oraçoes de Fatima*; M. Felicio, *Maria no designo de Deus: contributo ecumenico do Grupo de Dombes*.

d) Sekcja francuska

Do niedawna na czele z R. Laurentinem, była to silna grupa mariologów europejskich. O ile prof. Laurentin, uczestnik wszystkich kongresów mariologicznych, pozostał dla wielu autorytetem teologicznym, to jednak ujawnił się brak nowych specjalistów. Niektórych także zabrakło, jak na przykład S. Barney, specjalistki historii średniowiecznej kultury maryjnej i z zakresu objawień maryjnych. Na plenum pojawiły się dwie wypowiedzi¹² Uznanie zyskał wykład R. Laurentina. Zwrócił on uwagę, że kongresowy temat każe przede wszystkim widzieć Maryję w relacjach: do Boga, do ludzi. W rzeczy samej, istotny okazuje się teologiczny obraz Boga, który wchodzi w relacje z człowiekiem i do nich uzdalnia. Ponadto referent przybliżył istniejące zróżnicowania w mówieniu o Maryi na różnych kontynentach świata.

Francuskie sesje popołudniowe ukazały następujące zagadnienia: Trójca Święta a Maryja w sztuce bazyliki w Blois, w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*, w pismach Jana Eudes, św. Ludwika Grignon de Monfort, Alena z Lille, J. Picot de Cloriviere, M. Lutra, w ikonografii Bretanii oraz wiara Maryi wobec Trójcy.¹³

e) Sekcja niemiecka

Niemcy nie posiadały i nie posiadają jednego i głównego ośrodka mariologicznego. Zaś ci, co uprawiają mariologię, są zasadniczo specjalistami także w innych dziedzinach teologii. Gdyby tak przedstawiać niemieckich naukowców, to można powiedzieć, że zabrakło H. Mühlena i W. Beinerta (Leo Scheffczyk liczy już 80 lat). Na plenum pojawił się głos największego aktualnie mariologa w Niemczech: A. Ziegenausa¹⁴

¹²C. Billot, *Le thème de l'Annoiation dans les vitraux*; G. Costi, *Lignes fondamentales de mariologie dans le CEC*; D. Dore, *La salutation „Ave Maria Filia Dei Patris” de J. Eudes*; M. Dupuy, *L'Incarnation oeuvre de la Trinité en Marie*; M. Gendrot, *Marie et la symphonie trinitaire dans la spiritualité de L. de Montfort*; J. Philippe, *La Logique Trinitaire de l'Amour dans le mystère de l'Annonciation à Marie*; R. Laurentin, *La Trinité et Marie*; J. Longere, *Quelques aspects marials de la théologie d'A. De Lille (+1203)*; F. Riou, *Iconographie de Marie et la Trinité dans le patrimoine rel. en Bretagne*; J. Stern, *Le „trône de David son Père” – cf. Lc 1, 32-33*; M. Touvet, *Marie et la Trinité dans les écrits du P. Picot de Clorivière*; H. Tajra, *Le commentaire de Luther sur le Magnificat de Marie*.

¹³M. Lamy, *Marie en relation avec les personnes de la Trinité dans la pensée médiévale: figures de la parenté et de l'alliance*; R. Laurentin, *La Trinité e Maria: quale significato nella propria cultura?*

¹⁴A. Friz, *Wie Maria vor dem Geheimnis des dreifaltigen Gottes-Marianische Motive im Bereich der christlichen Mystik*; C. Zotto, *Die Trinität und Maria in der ersten franzi-*

Temat *Trójca Święta a Maryja* podczas spotkań popołudniowych został ukazany: w mistyce chrześcijańskiej, u pierwszych teologów franciszkańskich, w tekstach Soboru Watykańskiego II, jako ikona Kościoła, jako pośredniczka łaski u J. Driedo, w ikonografii, Maryja jako „zacieniona Duchem Świętym”, u protestantów, według M. Schmausa (1993), Maryja jako świątynia i tabernakulum Trójcy, według św. Franciszka, w pobożności ludowej, w pismach H. Oswaldsa (XIX), M. Lutra, F. Suareza i M. Scheebena i J. H. Newmana.¹⁵

f) Sekcja chorwacka

Do niedawna ta grupa mariologów była znana dzięki działalności C. Balića (+1973) i P. Melady. Zrzesza ona aktualnie teologów starszej i młodszej generacji, zarówno księży jak świeckich oraz jest otwarta na kraje sąsiadujące.

Chorwaci ukazali następujące zagadnienia: *Trójca Święta a Maryja* w Ewangeliach i Dziejach Apostolskich, w ujęciu Fortunato Švagela (1767), C. Balića, w sanktuariach maryjnych chorwackich, w chorwackiej pobożności ludowej, w doświadczeniu mistyków chorwackich, w ikonografii, w hymnach Marco Marulića, w nauczaniu paulinów XVII w., w badaniach entologicznych, w pobożności Słoweńców oraz Maryja jako macierzyńskie oblicze Boga.¹⁶

skanischen Theologie; A. Dillon, Maria – vom Dreifaltigen Gott überschattet; G. Klaus, Trinitarische Wallfahrtsstätten in marianischer Symbiose; M. Hauke, Die trinitarischen Beziehungen Mariens als Urbild der Kirche auf dem Zweiten Vat. Konzil; H. King, Maria und der Heilige Geist; M. Kreuzer, Die Gnadenmittlerschaft Mariens in ihrem trinitarischen und christologischen Bezug bei J. Driedo; U. Kuhn, Evangelische Überlegungen zur Gestalt Mariens im Licht des trinitarischen Geheimnisses; G. Riedl, Im Zentrum der Heilsgeschichte – M. Schamus (+1993); K. Dade, Maria Tempel und Tabernakel; G. Rovira, Gott, der Dreifaltige, und Maria im Geheimnis der Erlösung; J. Schneider, Maria und die heiligste Dreifaltigkeit im Denken des heiligen Franziskus; J. Schmiedl, Der Gnadenstuhl als Marienmotiv; A. Ziegenaus, Die besondere Beziehung Mariens zur Trinität in der von H. Oswald verfassten ersten dogm. Mariologie; H. Stamm, Maria, die Magd des Herrn, im Heilsgeheimnis der Trinität nach M. Luther; J. Stohr, Maria und Trinität bei F. Suarez und M. Scheeben; J. Schumacher, Maria, die Gottesmutter, und der trinitarische Gott bei H. Newman.

¹⁵ A. Ziegenaus, *Trinitarische Bezüge des Mariengeheimnisses*.

¹⁶ M. Zovkić, *Marijina uloga u otajstvu sprasenja prema Trećem evandjelju i Djelima apostolskim – trinitarni vid*; I. Dugandži, *Isus Sib Božji začet po Duhu Svetom, i sin Marijn na temelju novozavjetnih svjedočanstva*; V. Košić, *Marija i Presv. Trojstvo u fra F. Švagela (1715-1767)*; A. Filić, *Majćinsko lice Božje*; B. Pezo, *Djeвица marija u djelu spasenja prema spisma K. Balića*; P. Lubina, *Ojtastvo Presv. Trojstva u hrvatskim marijanskim svetištima*; M. Biškup, *Presv. Trojstvo i Marija u hrvatskoj pučkoj pobožnosti*; G. Jurišić, *Presv. Trojstvo i Marija u mističnom iskustvu hrvatskih Božjih ugodnika*; M. Mir-

g) Sekcja polska

Chociaż Polskie Towarzystwo Mariologiczne istnieje formalnie od 1999 roku to aktywność jego jest ugruntowana przez wieloletnie działania sekcji mariologicznej. Jej nestorem jest ks. bp Julian Wojtkowski z Olsztyna. W spotkaniach rzymskich brał także udział ks. abp S. Nowak z Częstochowy.

Zagadnienia polskich badaczy zostały tak dobrane, aby odpowiadały metodologicznie i teologicznie „mariologii w kontekście” (w Polsce termin wprowadzony przez S. C. Napiórkowskiego). Stąd ukazano takie zagadnienia, jak: Trójca Święta a Maryja według Jana Pawła II, w polskim średniowieczu i baroku; według A. Węgrzynowicza, H. Koźmińskiego, M. Kolbe, S. Wyszyńskiego i propozycjach Y. Congara; w słowackiej, prawosławnej i ewangelickiej teologii i pobożności.¹⁷

ković, *Presveto Trojstvo u hrvatskoj ikonografiji*; H. Mihanović, *Odnos Djevice Marije i Tresv. Trojstva u M. Marulića*; I. Malinka, *Trinitirna usmjerenost hrvatskih pučkih marijanskih popijevki*; C. Pleša, *Presv. Trojce u marijanskim pjesmama Pavlinskog zbornika iz g. 1644*; V. Belaj, *Etnološka podloga pučkih predodžaba o Presv. Troj. i BDM*; L. Gracar, *Presv. Trojca in Marija v slovenski ljudski pobožnosti*; B. Korošak, *Beseda je v Devici meso, telo, ali človek postala?*

¹⁷Grupa polska zaprezentowała 15 referatów, które wcześniej zostały wygłoszone na sympozjum mariologicznym w Częstochowie w dniach 6-8 września 1999 roku. Por. K. Pek, T. Siudy (red.), *Trójca Święta a Maryja*, Częstochowa 2000; T. Siudy, *Maryja jako arcydzieło i współpracownica Trójedynego Boga według Jana Pawła II*; W. Siwak, *Maryja jako Córa Boga Ojca, Matka Syna Bożego i Oblubienica Ducha Świętego według Jana Pawła II*; S. Napiórkowski, *Bóg wielkich niewolników Maryi*; J. Wojtkowski, *Trójca Święta a Maryja w kazaniach polskich autorów na Zwastowanie NMP, drukowanych w XV wieku*; R. Mazurkiewicz, *„Świętej Trojce miłośnica” Trynitarne aspekty maryjności polskiego średniowiecza w świetle zabytków piśmiennictwa*; D. Łukaszuk, *Trynitarne wymiar kultu maryjnego u polskich teologów paulińskich doby baroku*; D. Mastalska, *Trójca Święta a Maryja wg polskich kazań A. Węgrzynowicza (+1721)*; G. Bartoszewski, *Trójca Święta i Maryja w pismach bl. H. Koźmińskiego (+1916) i w zgromadzeniach przez niego założonych*; L. Balter, *Trójca Święta a Maryja w świetle „Dzienniczka” św. Faustyny Kowalskiej*; P. Sotowski, *Trójca Święta a Maryja w medytacji św. Maksymiliana Kolbe*; J. Pach, *Komunia życia Maryi z Trójcą Świętą w kerygmie Stefana kard. Wyszyńskiego*; K. Pek, *Znaczenie pneumatologii Y. Congara dla mariologii w Polsce*; Y. Moriconi, *Trójca Święta a Maryja w pobożności słowackiej*; K. Leśniewski, *Misterium Trójcy Świętej a misterium Maryi w duchowości prawosławia*; W. Nowak, *Maryja przygotowana przez Ducha Świętego, wybrana przez Boga Ojca na matkę Jego Syna w religijności ewangelickiej*.

3. PRZESŁANIE JANA PAWŁA II

Podczas rozpoczęcia i zakończenia sesji kongresowych Jana Pawła II reprezentował legat papieski. Papież zaś zaadresował do uczestników spotkania homilię (24 września 2000 r.) podczas Mszy świętej na Placu św. Piotra. Powiedział m.in.: „[...] Maryja jawi się naszym oczom przede wszystkim jako «umiłowana córa» Ojca [...]. Maryja jest Matką i Chrystus czci Ją i miłuje jako Matkę. Zarazem uznaje Ona Chrystusa za swego Boga i Pana, stając się Jego uczennicą, wierną i rozważającą wszystko w swoim sercu. [...] Maryja jest przeczystym «Przybytkiem» [Ducha Świętego], w którym On zamieszkuje. Chrześcijańska tradycja dostrzega w Maryi pierwowzór uległości wobec wewnętrznych poruszeń Ducha, przykład pełnego przyjęcia Jego darów [...]. Wypada zatem życzyć sobie, aby jednym z owoców tego roku była – obok umocnienia miłości do Chrystusa – także odnowa pobożności maryjnej. Tak, Maryję należy bardzo kochać i czcić, jednakże Jej kult, aby był autentyczny: – musi mieć mocne oparcie w Piśmie Świętym i w Tradycji, podkreślać wartość liturgii i z niej czerpać niezawodne wskazania dla bardziej spontanicznym form przejawów pobożności ludowej; – winien się wyrażać przez wysiłek naśladowania Tej, która jest cała święta, na drodze osobistej doskonałości; – winien wystrzegać się wszelkich przesądów i płytkiej łatwowierności [...]; – musi prowadzić zawsze do źródła wielkości Maryi, stając się nieustannym *Magnificat*, hymnem uwielbienia Ojca, Syna i Ducha Świętego. [...] Ufam, że każdy z was zaczerpnie z niej [uroczystości jubileuszowej – kp] obfite owoce duchowe i bodźce do autentycznej odnowy życia. *Ad Iesum per Mariam*, ale także *Ad Mariam per Iesum*”¹⁸

Papieskie przesłanie zwraca uwagę na kilka istotnych spraw: po pierwsze, ukazuje Maryję w misterium Trójjedynego (nie pojawia się zwrot – „Oblubienica Ducha Świętego”), po drugie, wyraźnie promuje niektóre typy pobożności maryjnej (związek z liturgią, naśladowanie Maryi), po trzecie, postuluje uzupełnianie tradycyjnych tez maryjno-mariologicznych („*Ad Iesum per Mariam*, ale także *Ad Mariam per Iesum*”).

¹⁸ „L'Osservatore Romano” 20 (2000) 11-12, 16. Należy jeszcze odnotować, że klasyczne adagium: „*Ad Iesum per Mariam*” Jan Paweł II uzupełnił podczas homilii dodając: „ale także «*Ad Mariam per Iesum*»”. Nie odnotował tego włoski dziennik „L'Osservatore Romano”. Polska edycja pisma zamieściła całą wypowiedź Papieża między innymi po interwencji Katedry Mariologii KUL.

4. WNIOSKI

a) Kongres analizował temat w sposób akademicki, zwracając uwagę na obecność wybranego tematu w różnych źródłach. Pozwoliło to na wielkie otwarcie się wobec świadectw pobożności ludowej, sztuki oraz dzieł autorów niekatolickich. Tak wybrana droga badań ukazała wyraźny brak analizy źródeł z wielu miejsc Europy i wielu autorów. Z pewnością ten brak by się wyeliminował, gdyby poszczególne grupy językowe otrzymały szczegółowsze zalecenia. W porównaniu z mariologią przedsoborową badania nad magisterium Kościoła (szczególnie papieży) zeszyły na dalszy plan, ustępując miejsca szczególnie Biblii, patrystyce, liturgii. Wydaje się, że dominuje metodologia Soboru Watykańskiego II. Wyraźnie widać troskę o perspektywę historiozbowczą, o teologicznie pełny obraz Boga (przed Soborem teologii katolickiej stawiano zarzut, że ukazuje przedtrynitarny obraz Boga), o wyjaśnienie roli Maryi w misterium Kościoła itd.

b) Kongres nie przedstawił syntezy, nie ukazał perspektyw dalszych badań choć zgromadził materiał do takich prac. Szczególnie mariologowie włoscy wykazują dużą aktywność w opracowywaniu leksykalnym.

c) Kongres nie opublikował dokumentu ekumenicznego, ale mariologia europejska jest uwrażliwiona na ujęcia ekumeniczne. Przykładem tego są chociażby referaty wygłoszone na plenum lub w sekcjach¹⁹ (część prelegentów nie przyjechała mimo wcześniejszego przyjęcia zaproszenia). Niemniej o wiele cenniejsze wydaje się być myślenie ekumeniczne u wykładających mariologię.

d) Sekcje kontynentu europejskiego (prawdopodobnie z powodów językowych) nie ujawniają tendencji i planów większej współpracy chociażby w celu podsumowania mariologii europejskiej; na tym tle jawi się wielkie zadanie (przynajmniej częściowe) teologów Europy Środkowej i Wschodniej.

e) Idee „testamentu” René Laurentina można przyjąć jako teologiczne podsumowanie Kongresu: Bóg jest miłością (wszystko od Niego pochodzi i do Niego zmierza; buduje jedność, wspólnotę); Bóg jest relacją (absolutną); Maryja jest „relacją Boga” (relacja Matki, relacja miłości); Maryja jest zatem ikoną relacji z Bogiem (w konsekwencji także z człowiekiem).

¹⁹ A. Loades, *Position of the Anglican Church regarding the Trinity and Mary*; C. Charalampidis, *Il Dio materno espresso nell'icona della Theotokos*, H. Tajra, *Le commentaire de Luther sur le Magnificat de Marie*.